

ISKOLATA REŽĪMA ĪSTENOTIE VIDZEMES IEDZĪVOTĀJU ARESTI UN DEPORTĀCIJA 1918. GADA FEBRUĀRĪ: SITUĀCIJA VALMIERAS APRIŅĶĪ

LAURA KĻAVIŅA

Mg. hist., Latvijas Nacionālā vēstures muzeja

Viduslaiku, jauno un jaunāko laiku vēstures nodaļas pētniece

E-pasts: laura.klavina@lnvm.lv

ANOTĀCIJA

Rakstā aplūkota Iskolata režīma īstenoto Vidzemes iedzīvotāju arestu un deportācijas norise Valmieras apriņķī 1918. gada februārī. Analizētie piemēri ļauj ne vien rekonstruēt šo notikumu lokālā mērogā, bet arī izdarīt plašākus vispārinošus secinājumus par pirmā lielinieku terora raksturu, tā motivāciju, metodēm, iesaistīto personu loku. Vienlaikus šo procesu analīze kopumā atklāj arī deportācijas kā padomju terora akcijas sākotni, kas liek mainīt ierasto uzskatu, ka pirmā iedzīvotāju masu deportācija no Baltijas valstīm ir norisinājusies vien 1941. gada 14. jūnijā.

Atslēgvārdi: Iskolats, lielinieku režīms, aresti, deportācija, Pirmais pasaules karš, Valmieras apriņķis.

IEVADS

Pirmais pasaules karš un Februāra (Marta) revolūcija izraisīja ne tikai politiskas un saimnieciskas, bet arī sociālas izmaiņas. To iespaidā sabiedrībā vairs nespēja funkcionēt ierastās tiesiskās un tikumiskās normas, un tas sekmēja cilvēku savstarpējo attiecību brutalizāciju. Viens no veidiem, kā tas izpaudās, bija radikālu politisko ideju, tostarp lielniecisma, popularitāte.

1917. gada novembrī Vidzemē (Valkas, Valmieras, Cēsu apriņķī un vācu neokupētajā Rīgas apriņķa daļā) varu pakāpeniski savās rokās pārņēma augstā izveidotā Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu

padome ar tās izpildkomiteju – Iskolatu. Lielinieku režīms pastāvēja nepilnus trīs mēnešus, tomēr tas paguva uzsākt radikālas politiskas, saimnieciskas un sociālas reformas, kuras pārtrauca Vācijas armijas veiktā Vidzemes okupācija 1918. gada februārī. Lai izvairītos no iespējamām vācu represijām pret lieliniekiem un viņu atbalstītājiem par iepriekšējos mēnešos īstenoto teror, 18. februārī Iskolats pieņēma lēmumu arestēt visus “kontrrevolucionārus” un aizdomās par to turētās personas un deportēt no Latvijas, lai “vācu ienākšanas gadījumā tie nevarētu kaitēt Latvijas darba tautai” (LNA-LVVA, P-1064–1–1, 71).

Fakts, ka Iskolats deportāciju izmantoja kā vienu no represīvās politikas metodēm, joprojām ir maz zināms. Kopumā arī Iskolata režīma vēstures izpēte līdz šim nav nonākusi pētnieku uzmanības centrā, lai gan tas atspoguļo vienu no iespējamām Latvijas vēsturiskās attīstības alternatīvām. Pētījumi, kuri tapuši padomju periodā, uzskatāmi par izteikti tendencioziem. Vēsturnieki šajā periodā noklusēja “nedrošas” tēmas, tāpēc 1918. gada februārī notikusi Vidzemes iedzīvotāju deportācija nav pētīta.¹

Tikmēr uzmanību Iskolata varas laikam un tā politikai pievērsuši trimdas autori (Ezergailis 1983, 165–166; Andersons 1967, 252). Visplašāk to ir aplūkojis publicists Ādolfs Šilde (1907–1990) (Šilde 1983, 13–15). Tomēr bez iespējas strādāt Latvijas arhīvos arī šī publikācija būtiski jaunu informāciju par 1918. gadā notikušo deportāciju nesniedz. To var vērtēt kā vispārīgu notikumu aprakstu. Savukārt mūsdienu autori savos darbos deportācijas faktu skar vispārīgi, neiedziļinoties jautājuma problemātikā (Šiliņš 2013, 42; Tomaševskis 2017, 133; Jēkabsons 2022, 66).

Raksta mērķis ir atspoguļot Iskolata režīma 1918. gada februārī īstenoto Vidzemes iedzīvotāju arestu un deportācijas norisi, balstoties uz situācijas analīzi Valmieras apriņķī. Valmieras apriņķis bija viens no Iskolata režīma darbības areāliem, un par to ir saglabājies visplašākais avotu klāsts, kas ļauj samērā detalizēti rekonstruēt deportācijas norisi. Pētījuma bāzi veido LNA-LVA un LNA-LVVA glabātie Iskolata, tā prezidija un LPNP Ārlietu nodaļas sēžu protokoli, jurista un politiķa Pētera Stučkas (1865–1932) personālfondā esošais Zviedrijas Sarkanā Krusta misijas ziņojums, kā arī vairāki publicētie avoti.

IEDZĪVOTĀJU ARESTI

Iedzīvotāju aresti norisinājās haotiski, pēc steigā veidotiem personu sarakstiem. Vairākumā gadījumu lielinieki tos bija sastādījuši pēc savu politisko pretinieku – Latviešu zemnieku savienības – nodaļu biedru sarakstiem (Lidums, 01.03.1918., 3). Pārsvārā sarakstos bija iekļauti lauksaimnieki, turīgāko aprindu un inteliģences pārstāvji.

Valmierā aresti sākās 19. februārī. Valmieras apriņķa Strādnieku, kaivju un bezzemnieku deputātu padome (turpmāk – Valmieras apriņķa padome), kuras telpas kopš 1918. gada janvāra bija Rīgas ielas 24. namā (Kokmuižas viesnīcā), todien vairāk atgādināja ieroču noliktavu un “slepeno sazvērnieku klubu” nekā pašvaldības iestādi: tā bija pilna ar bruņotām personām (Lidums, 03.05.1918., 2). Ap pusdienas laiku nelielas bruņotu cilvēku grupas pilsētā sāka izdarīt “kontrrevolucionāru” arestus.

Arestētās personas ieslodzīja un pēc lielākas grupas izveides sūtīja uz Valku, no kuras cauri Pleskavai nogādāja tālāk Krievijā. Piemēram, Valmieras–Valmiermuižas draudzes mācītājs Kārlis Beldavs (1868–1936) raksturojis pieredzēto Valmieras cietumā: “Pirmā nakts cietumā bija šausmīga. Sarkanie gvardi² pieveda vienmēr jaunus upurus. Trokšņaini viņi nāca iekšā, ar plintes resgaļiem pret grīdu daudzidami un šad un tad – ak, likteņa ironijai, tautas dziesmas dziedādami. [...] Kad rīts jau ausa, [...] piecēlāmies no savas nemierīgās guļas un lūkojām koridorā nomazgāties. Bet šī netīrība, kuru lielinieki uzturēja cietumā, bija grūti aprakstāma. [...] Zināms, dažādu kukaiņu bija pa pilnam.” (Beldavs 1918, 5)

Jau naktī ap 100 cilvēku no cietuma aizveda uz dzelzceļa staciju, kur ievietoja neapkurinātos preču vagonos un strēlnieku pavadībā veda uz Valku. Tomēr brauciens nebija ilgs; 20. februāra rītā Sedas stacijā tiem lika izkāpt no vagoniem un attālumu līdz Valkai mērot kājām (Lidums, 03.05.1918., 2). Savukārt cietumā palikušos nākamajā rītā tuvinieki apgādāja ar pārtiku un citām nepieciešamām lietām. Dzelzceļa noslogojuma un vagonu trūkuma dēļ šai arestēto grupai uz Valku bija jādodas kājām.

Vienlaikus ārpus apriņķa centra veidojās savdabīga situācija, jo daudzos miestos un pagastos aresti norisinājās vēlāk vai to pat vispār nebija. Piemēram, Matišos mācītāju Ludvigu Jāni Čiško (1858–1918) arestēja dienu vēlāk, 20. februārī, kad viņš grasījās doties uz baznīcu, lai tur noturētu Pelnu dienas sprediķi. Viņu aizveda uz Matīšu pagastnamu, kur jau bija ap 10 arestēto. Tos bija nolemts vest uz Valmieru, lai tur tiesātu apriņķa revolucionārajā tribunālā. Pēcpusdienā mācītāju kopā ar Matišos, Dikļos un Kocēnos arestētajām personām (kopskaitā 21 cilvēks) nogādāja Valmieras apriņķa padomes telpās. Tur arestētos nodeva 7. Bauskas latviešu strēlnieku pulka izpildkomitejas rīcībā, kas paziņoja, ka viņiem pulka izlūku komandas apsardzībā kājām jādodas tālāk uz Valku (Schabert 1926, 67; Lidums, 22.03.1918., 2; Beldavs 2010, 150–151).

Vairākas personas līdz Valkai netika. Vidzemē uz baumu pamata nošāva 26 cilvēkus.³ Atkāpšanās haosā bija grūti izsekot Vācijai armijas daļu virzībai un noskaidrot dzirdēto ziņu patiesumu. 21. februārī, baidoties nonākt vācu gūstā, lielinieki Strenču mežā nošāva septiņas personas, galvenokārt matišniekus, kuru vidū bija arī mācītājs L. J. Čiško. Viņa dzīvesbiedre atmiņās minējusi, ka šāvēji liķus atstāja turpat mežā uz ceļa, kur tuvinieki

tos pēc trīs dienām atrada, pārveda mājās un 4. martā apglabāja Matišu kapsētā (Beldavs 2010, 152; Rigasche Zeitung, 20.03.1918., 1–2; Līdums, 14.03.1918., 2; Līdums, 31.03.1918., 6; Līdums, 04.04.1918., 2).

CEĻŠ UZ NOMETINĀJUMA VIETU UN APSTĀKĻI IZSŪTĪJUMĀ

No Vidzemes kopumā Krievijā tika ievestas divas apcietināto grupas: no Valmieras apriņķa Rūjienā un tās tuvākajā apkārtnē arestētajām personām kopā ar Smiltēnē un Alūksnē arestētajiem (71 cilvēks) lielākā daļa (64)⁴ nonāca Maskavā, Butirkas cietumā, kur bija tiešā Iskolata uzraudzībā (LNA-LVVA, 6033–1–36, 53; LNA-LVA, PA-55–2–2, 4; Līdums, 03.04.1918., 4). Par šīs grupas stāvokli un tālākajām gaitām ziņu trūkst. Savukārt otru grupu, kurā bija valmierieši, cēsnieki un valcēnieši, veda uz Jekaterinburgu. 24. februāra pievakarē, ešelonam stāvot Petrogradā, tos apmeklēja Zviedrijas Sarkanā Krusta misijas pārstāvji. Viņi mēģināja panākt arestēto atbrīvošanu, tomēr centieni izrādījās veltīgi un lielinieki nolēma arestētos sūtīt tālāk uz “noziedznieku zemi Sibīriju” (Līdums, 04.05.1918., 4–5).

Ir saglabājies misijas pārstāvju ziņojums, kas atklāj smagos transportēšanas apstākļus. Cilvēkus veda preču vagonos, kuri bija tik pārpildīti, ka trūka iespējas apgulties. Tāpat nevarēja nomazgāties, trūka arī dzeramā ūdens. Kad ešelonam uz brīdi apstājās kādā stacijā, slāpju remdēšanai arestētie lietoja sniegu. Vairāki cilvēki pa ceļam saslima: nepietiekamais un vienveidīgais uzturs izraisīja kuņģa slimības, daudzi cieta no smagas saaukstēšanās un pilnīga spēku izsīkuma (LNA-LVA, PA-55–2–2, 2).

Deportācijas galamērķī arestētie nonāca 4. marta rītā. Sākumā tos atstāja vagonos, tomēr Jekaterinburgas Strādnieku un kareivju deputātu padome nolēma deportētos ieslodzīt pilsētas cietumā. Pēcpusdienā tiem beidzot lika izkāpt no vagoniem, nostādīja rindā, tad kājām lika doties uz nepilnu trīs kilometru attālumā esošo ieslodzījuma vietu. Līdzīgi kā Valmieras cietumā, arī šeit bija pārpildītas kameras un liela netīrība. Par arestētajiem iespēju robežās rūpējās Zviedrijas Sarkanā Krusta misija, katru dienu nespējīgās un saslimušās personas apgādājot ar sātīgām pusdienām un pilnīgi visus deportētos nodrošinot ar veļu, segām un citām pirmās nepieciešamības lietām (Līdums, 05.05.1918., 5).

DEPORTĒTO PERSONU ATBRĪVOŠANA NO ARESTA UN REPATRIĀCIJA

LPNP Ārlietu nodaļa Petrogradā nekavējoties rīkojās, lai panāktu deportēto personu repatriāciju. Jau 1918. gada 26. februārī nodaļas sēdē tika

nolemts: 1) par Latvijas pilsoņu arestēšanu paziņot Rietumu sabiedroto valstu sūtņiem; 2) vērsties pie Tautas komisāru padomes ar pieprasījumu apcietinātos nekavējoties atbrīvot; 3) sazināties ar latviešu “sociālistiskām aprindām”, sevišķi sociāldemokrātiem–maziniekiem Maskavā, ar lūgumu rīkoties, lai arestētās personas iespējami drīzāk tiktu atbrīvotas (LNA-LVVA, 6033–1–36, 44–45). Vienlaikus nodaļa rūpējās arī par deportēto apgādi ar pārtiku (LNA-LVVA, 6033–1–36, 50).

Liela nozīme bija arī 1918. gada 3. martā noslēgtajam Brestļitovskas miera līgumam. Tā 6. punkts noteica, ka Krievijai ir nekavējoties jāatbrīvo visi apcietinātie un deportētie Vidzemes un Igaunijas iedzīvotāji un jāgādā par to drošu atgriešanos mājās (Lidums, 10.03.1918., 2). Tomēr lielinieki vēl ilgi lika tam šķēršļus. Iskolats pēdējā sēdē Maskavā februāra beigās vai marta sākumā sastādīja komisiju deportēto tālākā likteņa izlemšanai: kuri jāatbrīvo, kuri jānodod revolucionārajam tribunālam un kuri jānogādā vēl tālāk – aiz Urāliem. Komisijā ievēlēja Kārli Gaili (1888–1960), Robertu Bauzi (1895–1938) un Jēkabu Petersu (1886–1938) (LNA LVA, PA-82–1–1, 85–86). Tomēr avotu trūkuma dēļ nav zināms, vai šāda komisija uzsāka darbu.

Deportētajiem atgriešanās kopumā izvērtās par garu un sarežģītu procesu, ko ietekmēja arī militāri politiskā situācija Krievijā. Aizbraukšana no Jekaterinburgas bija paredzēta 14. martā. Vilciens jau bija uzsācis ceļu, kad saskaņā ar Jekaterinburgas Strādnieku un kareivju deputātu padomes rīkojumu tam lika atgriezties pilsētā. Turpmākajās 17 dienās tika nobraukti vairāki tūkstoši kilometru, taču, braukājot turpu šurpu, ešelons bija pietuvojies Vidzemei tikai par nepilniem 500 km. Turklāt, cilvēkiem ilgstoši uzturoties vagonos, arī sanitārā situācija kļuva kritiska, strauji pieauga saslimšanas gadījumu skaits (LNA-LVA, PA-55–2–2, 3–4; Lidums, 07.05.1918., 2–3).

3. aprīļa pēcpusdienā Permā stāvošos vagonus ar deportētajiem pievienoja vilcienam, kurš brauca Vjatkas⁵ virzienā. Bez sevišķiem starpgadījumiem 5. aprīlī tika sasniegta Vologda, taču tur pienāca jauns rīkojums: braukt mājup nevis pa taisnāko ceļu caur Petrogradu, bet doties uz Maskavu. No tās vilciens tālāk devās uz Oršu Baltkrievijā, kur deportētos nodeva Vācijas okupācijas varas iestāžu rīcībā (Lidums, 16.05.1918., 2). Izpostīto dzelzceļa līniju dēļ mājupceļš bija jāmēro ar likumu dienvidu virzienā – caur Minsku. 11. aprīlī, iebraukuši pilsētā, deportētie uzzināja, ka dažas dienas vēl būs jāpavada Maladzječnā ierīkotajā filtrācijas nometnē.⁶ Tajā bija vairāki desmiti baraku (katrā varēja nometināt ap 100 cilvēku). Vilcienu trūkuma dēļ šeit nācās uzturēties vēl dažas dienas. No Valmieras deportētā tirgotāja atmiņās dzīves apstākļi nometnē būtiski atšķiras no iepriekš piedzīvotā: šeit varēja atpūsties, nomazgāties, izmazgāt un apmainīt veļu. Arī apgāde ar pārtiku bija laba (Lidums, 16.05.1918., 2). 1918. gada 16. aprīlī beidzot tika uzsākts ceļš uz Latviju, un 19. aprīlī lielinieku deportētie

Valmieras apriņķa iedzīvotāji atgriezās mājās (Līdums, 22.05.1918., 2; Līdums, 23.04.1918., 2).

ARESTĒTO UN DEPORTĒTO PERSONU SKAITS: APLĒSES

Kopumā saglabājies neliels skaits dokumentu par šiem notikumiem un to sniegtā informācija ir fragmentāra. Valmieras apriņķa gadījumā tie ir preses materiāli un atmiņas; lielinieku veidoti uzskaites saraksti nav saglabājušies. Jādomā, atkāpšanās haosā sarakstus un citus dokumentus iznīcināja, lai tie nenonāktu vācu okupācijas iestāžu rīcībā.

Dažādos avotos ir minēti atšķirīgi skaitļi deportēto skaitam, jo pārsvarā personu uzskaiti veica tikai pēc deportācijas, tāpēc dažādas neprecizitātes bija neizbēgamas. Tikmēr par daudziem pagastiem vispār trūkst ziņu, tādējādi noteikt precīzu Valmieras apriņķī arestēto un deportēto personu skaitu nav iespējams. Aptuveno skaitu var gūt, analizējot laikrakstos publicētos deportēto personu sarakstus.

Jau pirmajās nedēļās pēc šiem notikumiem laikraksti aktīvi sāka apkopot un publicēt informāciju par lielinieku terora upuriem. Pirmais arestēto un deportēto Vidzemes iedzīvotāju uzskaites saraksts, kurā parādās ziņas par situāciju Valmieras apriņķī, publicējā telpā nonāca 27. februārī ar vācu laikraksta *Rigasche Zeitung* starpniecību. Sarakstā ir norādīts, ka Rūjienā un Mazsalacā arestēja 81 cilvēku, atzīmējot, ka tikai 20 no tiem nosūtīja tālāk uz Pleskavu. Pārējos (61), kas bija arestēti vēlāk, vagonu trūkuma dēļ Valkā atbrīvoja (*Rigasche Zeitung*, 27.02.1918., 5).

Pirmās ziņas par situāciju apriņķa centrā publicēja laikraksts *Līdums*: 1. martā tas rakstīja, ka Valmierā arestētas un deportētas 120 personas (*Līdums*, 01.03.1918., 3). Kā iegūti šie skaitļi, nav norādīts. Par situāciju citviet apriņķī teikts, ka no Rūjienas un apkārtnes sakomplektētas divas apcietināto grupas. Atšķirībā no *Rigasche Zeitung* 27. februāra publikācijas, nav norādīts konkrēts cilvēku skaits, kas nosūtīts no Valkas tālāk uz Pleskavu. Tikmēr par otro grupu teikts, ka tajā bija 64 personas (*Līdums*, 01.03.1918., 3). Trūkst konkrētu cilvēku uzskaites saraksta.

Pirmais plašākais Vidzemē arestēto latviešu saraksts tika publicēts 22. martā. No tiem Valmieras pilsētā arestētas 24 personas, Rūjienā un tās apkārtnē – 21, Matīšos – 11, savukārt Dikļos – 6 (*Līdums*, 22.03.1918., 3). Saraksts nav pilnīgs, jo neiekļauj ziņas par visiem arestētajiem, turklāt tajā nav pieminēti no Vidzemes izsūtītie vācbaltieši. Pēc šīm ziņām no Valmieras apriņķa kopumā deportēti 62 cilvēki. Salīdzinot šo informāciju ar citiem sarakstiem un atmiņām, skaitlim būtu jābūt lielākam.

Vienlaikus arī laikraksts *Dorpatē Zeitung* 22. martā publicēja rakstu par arestiem Valmieras apriņķī. Tajā teikts, ka 19. februārī Valmierā un

apkārtņē arestētas aptuveni 100 personas, no kurām tālāk uz Jekaterinburgu aizvesti 45 cilvēki (Dorpatē Zeitung, 22.03.1918., 2). Arī te vārdi ir norādīti tikai dažiem, tas liecina, ka skaitļi ir aptuveni. Turklāt šeit pieminēti cilvēki, kuru vārdi neparādās "Liduma" publikācijā.

Kā rāda aplūkoti piemēri, ir sarežģīti konstatēt, cik personu Valmieras apriņķī arestēja un deportēja uz Krieviju. Tomēr, apkopojot pieejamās ziņas, var diezgan droši apgalvot, ka Iskolata represīvajā akcijā Valmieras apriņķī kopumā ir cietušas ap 100 personu.

SECINĀJUMI

Situācija Valmieras apriņķī 1918. gada februārī ilustrē procesus, kas norisinājās arī citviet Vidzemē. Iskolata īstenotās iedzīvotāju deportācijas pamatojums balstījās lielinieku ideoloģijā, kurā terors tika uzskatīts par racionālu līdzekli, lai sasniegtu savu politisko mērķi ("vispasaules revolūciju"). Vienlaikus Iskolata prezidija 1918. gada 18. februāra sēdes protokolā pausto motivāciju var vērtēt arī kā atsaukšanos uz 1905. gada revolūcijas notikumiem, kad daļa muižnieku, mācītāju un saimnieku nodeva revolucionārus soda ekspedīcijai. Netaisnības sajūta, vēlme atriebties un, iespējams, arī bailes lieliniekiem bija spēcīgs stimuls pieņemt lēmumu par potenciālo ienaidnieku deportāciju 1918. gadā. Tādējādi var secināt, ka līdzās ideoloģiskiem apsvērumiem liela nozīme bija arī 1905. gada faktoram. Iespējams, to pastiprināja arī kara propaganda, kas uzsvēra Vācijas armijas zvērības okupētajās teritorijās.

Represijām pakļauto personu apzināšana un sarakstu sastādīšana nebija sistemātiska un norisinājās steigā. Valmierā aresti sākās nekavējoties, bet ārpus apriņķa centra tie bija vēlāk vai vispār netika organizēti. Notikumu attīstībā nozīme bija arī sociālpsiholoģiskajam faktoram: Valmieras apriņķī uz baumu pamata nošāva septiņus cilvēkus. Pēc diviem mēnešiem pārsvarā visiem deportētajiem izdevās atgriezties mājās, tomēr avotu trūkuma dēļ nav iespējams konstatēt precīzu skaitu. Tālaika presē publicēto personu sarakstu analīze liecina, ka Iskolata represīvajā akcijā Valmieras apriņķī cietušas vairāk nekā 100 personas. Šo skaitli veido dažādu tautību un atšķirīgām sabiedrības grupām piederīgi iedzīvotāji. Varētu šķist, ka primāri tie bija vācbaltieši, tomēr Valmieras apriņķa gadījumā radikālāku vēršanos pret kādu no grupām nevar konstatēt. Tas apliecina, ka personas, kuras sastādīja deportējamo sarakstus, pamatā vadījās pēc ideoloģiskiem apsvērumiem.

Deportācijas kā lielinieku īstenotā terora formas izpēte ir svarīga, jo atklāj šīs padomju represīvās metodes sākotni un liek mainīt uzskatu, ka pirmā iedzīvotāju masu deportācija no Baltijas valstīm ir norisinājusies

1941. gada 14. jūnijā. Pētījumā iegūtos rezultātus var izmantot, lai turpmāk veiktu plašākus, salīdzinošus pētījumus par deportācijas norisi Igaunijā. Tas ļautu izdarīt plašākus secinājumus par lieliniecisma specifiku Baltijas reģionā.

SAĪSINĀJUMI

Iskolats – Latvijas Strādnieku, kareivju un bezzemnieku deputātu padomes izpildkomiteja
(*Ispolnitel'nyi komitet Latvii*)

LNA-LVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs

LNA-LVVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs

LPNP – Latviešu pagaidu nacionālā padome

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

NEPUBLIĒTIE AVOTI

Iskolata prezidija sēdes protokols. [Valka], 18.02.1918. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (Rīga, turpmāk – LNA-LVVA), P-1064–1–1, 71. lp.

Iskolata sēdes protokols. Maskavā, Latviešu biedrībā. [Bez datuma]. LNA-LVA, PA-82–1–1, 85.–86. lp.

LPNP Ārlietu nodaļas sēdes protokols. [Petrograda], 26.02.1918. LNA-LVVA, 6033–1–36, 44.–45. lp.

LPNP Ārlietu nodaļas sēdes protokols. [Petrograda], 12.03.1918. LNA-LVVA, 6033–1–36, 50. lp.

[Zviedrijas Sarkanā Krusta misijas Krievijā ziņojums par lielinieku organizēto iedzīvotāju masu deportāciju no Baltijas 1918. gada februārī] [krievu val.]. Petrograda, 20.03.1918. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs (Rīga, turpmāk – LNA-LVA), PA-55–2–2, 1.–4. lp.

PUBLIĒTIE AVOTI

Baltische Chronik. In Wolmar. *Dorpater Zeitung*, 22.03.1918., 2.

Beldavs, K., 1918. Kā toreiz tikām paglābti no nāves. *Lidums*, 31.03.1918., 5–6.

Beldavs, K. (sast.), 2010. *Mācītāji, kas nāvē gāja*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds.

Erlebnis aus den letzten Schreckenstagen der Revolution in Livland 1918. *Rigasche Zeitung*, 20.03.1918., 1–2.

Latvija. Dikļi. *Lidums*, 04.04.1918., 2.

Latvija. Strenču asinsnakts. Aculiecinieka nostāsts. *Lidums*, 22.03.1918., 2–3.

Letzte Nachrichten. Liste aus Livland verschleppter Personen. *Rigasche Zeitung*, 27.02.1918., 5.

Lielinieku arestēto un aizvesto latviešu saraksts. *Lidums*, 22.03.1918., 3.

Lielinieku “atvadišanās” no Latvijas. *Lidums*, 01.03.1918., 3.

Matiši. Lielinieku terora upuri. *Lidums*, 31.03.1918., 6.

Matiši. Terora upuri. *Lidums*, 14.03.1918., 2.

Miera līguma teksts. *Lidums*, 10.03.1918., 1–3.

- No dzimtenes aizvesto liktenis. *Lidums*, 03.04.1918., 4.
- Politiskā bezprāta gūstā. *Lidums*, 04.05.1918., 2–3.
- Politiskā bezprāta gūstā. *Lidums*, 05.05.1918., 5.
- Politiskā bezprāta gūstā. *Lidums*, 07.05.1918., 2–3.
- Politiskā bezprāta gūstā. *Lidums*, 16.05.1918., 2.
- Politiskā bezprāta gūstā. *Lidums*, 22.05.1918., 2.
- Politiskā bezprāta gūstā. No Valmieras līdz Urāliem un atpakaļ. *Lidums*, 03.05.1918., 2.
- Schabert, O. 1926. *Baltisches Märtyrerbuch*. Berlin: Furche Verlag.
- Valmiera. Gūstekņu atgriešanās. *Lidums*, 23.04.1918., 2.

LITERATŪRA

- Andersons, E., 1967. *Latvijas vēsture 1914–1920*. Stokholma: Daugava.
- Ezergailis, A., 1983. *The Latvian Impact on the Bolshevik Revolution. The First Phase: September 1917 to April 1918*. Boulder: East European Monographs.
- Jēkabsons, Ē., 2022. *Valstsvīrs Voldemārs Roberts Zāmuels. Latvijas 20. gadsimts*. Rīga: Jumava.
- Šilde, Ā., 1983. *Pasaules revolūcijas vārdā*. Bruklina: Grāmatu Draugs.
- Šiliņš, J., 2013. *Padomju Latvija 1919–1920*. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība.
- Tomaševskis, J., 2017. *Neatkarības čuksti: Latviešu pagaidu nacionālās padomes vēsture*. Rīga: Jumava.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Iskolata prezidija 1918. gada 18. februāra sēdes protokols ir publicēts vēsturnieka Ausekļa Sprešļa (1928–1987) 1973. gadā sastādītajā dokumentu krājumā “Iskolata un tā prezidija protokoli: 1917–1918” (Rīga: Zinātne). Izdevuma beigās ir pievienoti komentāri, kas paskaidro un precizē protokolos esošo informāciju, taču šajā gadījumā komentāra par deportācijas faktu trūkst, tā apliecinot padomju historiogrāfijai raksturīgo tendenci izkropļot vai pat pilnībā nepieļaut reālās situācijas maksimāli objektīvu atspoguļojumu.
- ² Sarkanā gvarde bija uz brīvprātības principa veidots militārs formējums, kas sastāvēja no lieliniekiem lojālām personām, veica represijas pret t. s. “kontrevolucionāriem” un centās uzturēt kārtību irstošās Krievijas armijas aizmugurē.
- ³ Bez Strenču mežā nošautajiem septiņiem cilvēkiem 1918. gada 21. februārī aptuveni deviņus kilometrus aiz Valkas pie Kāgjerves muižas sarkangvardi nonāvēja 10 personas no Gaujienas un tās tuvākās apkārtnes. Nakti uz 23. februāri sarkangvardi Alūksnē nošāva 2 cilvēkus. Savukārt nakti uz 25. februāri pie Pleskavas tika nonāvēti 7 cilvēki – Raunā, Smiltēnē un tās tuvākajā apkārtne arestētie.
- ⁴ Vairākos gadījumos arestēto sargiem bija visai brīva attieksme pret saviem pienākumiem. Daži arestētie to izmantoja un izbēga.
- ⁵ Mūsdienās – Kirova.
- ⁶ Nometne bija paredzēta bēgļiem un bijušajiem Krievijas armijas karavīriem, jo pēc Brestļitovskas miera līguma parakstīšanas bija sākusies masveidīga iedzīvotāju migrācija un vācieši uzskatīja, ka pirms atgriešanās savā dzīvesvietā noteikts laiks vēl jāpavada karantinā.

ARRESTS AND DEPORTATION OF INHABITANTS OF VIDZEME CARRIED OUT BY *ISKOLAT* REGIME IN FEBRUARY 1918: THE CASE STUDY OF VALMIERA DISTRICT

LAURA KĻAVIŅA

MA in history, researcher, Department of Medieval, Modern and Contemporary History, Latvian National Museum of History

E-pasts: laura.klavina@lnm.lv

ABSTRACT

The paper describes the procedure of arrests and deportation carried out in Valmiera district by *Iskolat* regime in February 1918. The analysed examples allow reconstructing this event on a local scale, and, furthermore, to make wider general conclusions about the nature of the first Bolshevik terror, its motivation, methods, and the range of people involved. At the same time, the analysis of these processes reveals the beginning of the deportation as a method of Soviet terror, prompting to alter the usual opinion that the first mass deportation of people from the Baltic states took place only on 14 June 1941.

Keywords: *Iskolat*, Bolshevik regime, arrests, deportation, World War I, Valmiera district.

Summary

The First World War and the following February Revolution of 1917 brought about major changes in society. The new reality fostered the destruction of collective consciousness and the previous legal and moral standards. The pre-war society ceased to exist, being replaced with a certain brutalisation of human relations. The popularity of radical political ideas, including Bolshevism, was also a characteristic feature thereof.

In November 1917, *Iskolat* gradually took power in Vidzeme. The Bolshevik regime lasted less than three months, nevertheless, *Iskolat* succeeded in initiating radical political, economic, and social reforms interrupted by the attack of the German army and the following occupation of Vidzeme in February 1918. To avoid possible repressive measures against the Bolsheviks and their supporters as a payback for the terror that they had carried out in the previous months, on 18 February *Iskolat* decided to arrest all “counter-revolutionaries” and suspects of counter-revolutionary activities, and deport them from Latvia.

The case study of Valmiera district illustrates the processes that took place in other parts of Vidzeme, as well. The procedure of arrests and

deportation was chaotic, it was based on the Bolshevik ideology and the experience of the Revolution of 1905. Victims belonged to different nationalities and social groups. Rumours also influenced the development of events, resulting in 7 people being shot. Mostly all the deportees returned home, however, due to the lack of sources, it is not possible to identify the exact number thereof. The analysis of the lists of arrested and deported persons published in the press of that time enable the conclusion that more than 100 persons suffered from the repressions in Valmiera district.